

ULOGE I ZADACI SOCIOLOGIJE U OBRAZOVANJU ZA STRUKU

Božo Milošević
Filozofski fakultet
Novi Sad

"Sociologija počinje oslobađajući svijet od iluzija i nastavlja oslobađajući sebe"¹

Alvin W. Gouldner

Savremenici smo i sa-učesnici jednog društva "pluralističke zbrke".² Ta "zbrka" može da izazove teskobu i brigu kod velike većine ljudi u društvu, ali za onaj manji, misleći, deo tog društva - pored toga - trebalo bi da "alarmira" na promišljanje kako same te "zbrke" tako i mogućih njenih posledica po racionalno-iskustvenu misao o društvu i čoveku. Jer, ta "zbrka" najčešće odvraća od stvarnosti i od razuma koji je shvata. U njoj se prepliću suvoparnost i blagolagoljivost "kako bi se s prividom vreve kružilo oko stvari".³

U toj "pluralističkoj zbrki" cvetaju sve vrste samovolje - počev od ponašanja na poslu, na ulici, preko odlučivanja o sudbini pojedinaca ili čitavih društvenih grupa pa i čitavog društva, sve do odnosa društva prema racionalno-iskustvenoj misli i kulturi uopšte.

Sociologe posebno pogađa aktuelan, nejasan ("zbrkan") odnos društva prema racionalno-iskustvenom znanju o društvu i, u vezi s tim, odnos prema sociološkoj profesiji. S jedne strane, od sociologije se očekuje da bude "misaoni katalizator" samoosvešćenja društva, koje se našlo u dubokoj sveukupnoj krizi (i posebno obrazovanja mladog naraštaja), a, s druge strane, "pluralistička zbrka" je izrodila specifičnu ideologiju "promišljanja" društva, koja se ogleda:

1. u "mudrijašenju" od strane aktera pluralističke scene i
2. u stavljanju sociologije u heteronoman položaj od strane aktera stručno-profesionalnog obrazovanja i tzv. menadžmenta.

Svaka je samovolja negacija svake slobode⁴ pa i slobode profesionalnog delovanja, posebno u sferi "unošenja" socioloških saznanja u društvenu svakodnevicu.

Kada je reč o sociološkoj profesiji u našem društvu, moglo bi se raći da je ona uspela - posle niza izvansocioloških prepreka u vreme komunističke vladavine -

¹ Alvin W. Gouldner, Za sociologiju, Globus, Zagreb, 1980, str. 34.

² E. Bloh, O sadašnjem stanju filozofije, prilog u : čemu još filozofija?, Centar za kulturu i umjetnost SSO, Zagreb, 1978., str. 28.

³ Isto, str. 27.

⁴ T. Adorno, Čemu još filozofija?, n.d. str. 18.

da "oslobodi sebe", tj. da može da saopšti istinu, ali nije toliko doprinela da se samo društvo oslobodi zabluda.

U tom pogledu, našu profesiju čeka, u narednom periodu, još jedna vrlo ozbiljna prepreka, a to je *ideologija stručnjaštva* koja počiva na krizi humanističkog obrazovanja (tj. na krizi racionalno-iskustvenog promišljanja celine ljudske društvene situacije).

Sa sociologijom se dešava nešto slično kao i sa filozofijom, koja se - kako je to primetio Adorno - 60-tih godina - "oseća terorizirana i strahuje kako će morati dopustiti da je ospore kao diletantsku, uvek kada postane sadržajnom..."⁵.

Problem profesionalizacije

Uloga i zadaci sociologije u obrazovanju za struku određeni su osobenostima razvoja socioloških saznanja i njenom profesionalizacijom, s jedne, i osobenostima "stručnjaštva" kao specifične ideologije moći koja izvire iz suženih vidika "razmrvljenog rada", s druge strane.

Profesionalizacija ili oslobađajući put jugoslovenske sociologije njom samom započeo je sredinom pedesetih godina.⁶ Od tada pa do danas mogu se primetiti četiri faze koje čine taj put.⁷ U prvoj fazi dolazi do "priznavanja" sociologije kao nauke koja je potrebna društvenoj praksi i koja je neophodna u borbi protiv dogmatizovanog marksizma.⁸ U drugoj fazi, krajem pedesetih i početkom šezdesetih godina, sociologija stupa u svoju drugu institucionalizaciju (posle skoro dvadeset godina diskontinuiteta) na univerzitetima, a potom i nekim srednjim školama (gimnazijama i nekim školama pravno-ekonomske struke). U tom periodu počinje da se razvija istraživački rad sociologa u nekim preduzećima i centrima socijalne zaštite i socijalnog staranja. U trećoj fazi dolazi do stagnacije jugoslovenske sociologije, pre svega zbog sukoba između kritički orijentisanih intelektualaca - sociologa i vladajuće političke oligarhije. U četvrtoj fazi, od sredine osamdesetih do danas, zapaža se istinska revalorizacija naučnog, kreativnog sociološkog rada.

Međutim, čitav taj put koji je prešla jugoslovenska sociologija da bi "oslobodila sebe" od ideoloških stega i barijera nije istovremeno dosegao onu kritičnu tačku u kulturi našeg društva koja bi joj omogućila da ga oslobodi od iluzija. Tako se u odnosu našeg društva i sociologije desio svojevrstan paradoks: *sociologija se dobrim delom izborila da može da saopšti naučne istine, ali nije*

⁵ Isto, str. 11.

⁶ Božo Milošević, Četiri faze razvoja jugoslovenske sociologije, Ideje, Beograd, 1987., br. 4., str. 101.

⁷ Emancipatorski put jugoslovenske sociologije se oslanja na jednom već postignutu institucionalizaciju sociologije na univerzitetima, u periodu između dva svetska rata. Diskontinuitet, koji je nastao u njenom razvoju zbog rata i usled ideološkog otpora vladajuće komunističke oligarhije, utiće na oslobađajući put sociologije njom samom. (Videti u: Milovan Mitrović, Jugoslovenska predratna sociologija, IIC SSO Srbije, Beograd, 1982.)

⁸ Radomir Lukić, Osnovi sociologije, Naučna knjiga, Beograd, 1974., str. 34-60.

mnogo doprinela da se samo društvo "okrene" prepoznavanju te istine. Oslanjajući se na Guldnerovu misao, ispod naslova ovog priloga, moglo bi se reći da je naša sociologija počinjala oslobađajući sebe, a da joj predstoji oslobađanje društva (u čijim okvirima se razvija) od iluzija. U tako izokrenutom redosledu počinjanja i nastavljanja naša sociologija se suočavala i još dugo će se suočavati sa problemima koji su izvan sociologijskog karaktera. Najveći deo tih problema sociologija je razrešila njoj svojstven - teorijski - način, posebno u sociologiji nauke, odnosno sociologiji sociologije. Od mnoštva tih problema jedan zavrđuje posebnu pažnju; to je uloga sociologije u oslobađanju stručnjaštva od iluzija⁹.

Stručnjaštvo je specifična društvena pojava savremenih društava, čije oblikovanje i prepoznatljivost uslovljava tehnička podela rada. Pri tome, treba imati u vidu da "svaka profesija predstavlja sredinu s u i g e n i r i s , koja traži posebne sposobnosti i specijalna znanja, u kojoj vladaju određene ideje, određeni običaju, određeni način posmatranja stvari"¹⁰, što u manjoj ili većoj meri oblikuje određenu profesionalnu p o d k u l t u r u . Razne profesionalne podkulture najčešće imaju neju zajedničku kulturnu osnovu u odviru odgovarajućih globalnih društveno-istorijskih uslova.

U tom pogledu poslužićemo se jednom analogijom sa Dirkevim shvatanjem relacije društveno-istorijskih uslova, s jedne, i tipa vaspitanja, s druge strane. Naime, shvatanje Dirkema da je vaspitanje "bilo asketsko u srednjem veku, liberalno u renesansi, literarno u XVII veku, a naučno u naše doba"¹¹ moglo bi se uzeti samo kao opšti okvir analize preovladavajućih vizija društveno-kulturnog razvoja u okviru kojih se kreću i odgovarajuće predstave o vaspitanju kao procesu prenošenja dominantnih kulturnih vrednosti nekog društva. Da navedena analogija profesionalnih podkultura sa Dirkevim shvatanjem preovladavajućih istorijskih oblika vaspitanja ima smisla pokazuje učestalo periodično isticanje teorija o tzv. naučno-tehničkoj revoluciji kao opšteg okvira za razumevanje dominantnih kulturnih vrednosti koje stoje u osnovi raznovrsnih profesionalnih podkultura. Preko tih teorija se nastoji "pripisati" naučna podloga pojedinim profesionalnim podkulturama. Međutim, za to najčešće nema adekvatnog opravdanja, iz najmanje dva razloga; prvo, iz razloga što sve profesije nemaju razvijenu teoriju o ulozi i zadacima delatnosti kojom se one bave u društvenoj podeli radi i o njihovoj ulozi u društvenom i kulturnom razvoju i, drugo, iz pogrešnog poimanja procesa profesionalizacije, u kome se ne primećuje da globalni i specifični (grupni) društveno-kulturni činoci mogu uticati na stvaranje i održavanje jaza između a) profesionalizacije kao procesa nastanka

⁹ "Rešavanje" tog problema posebno je došlo do izražaja u posebnoj grani sociologije rada - u sociologiji profesija. Od početka 70-tih godina sve su učestalija istraživanja tog problema koja se oslanjaju na ranija teorijska razmatranja osobnosti i uloge profesija u društvenoj strukturi. (Videti u: J.A. Jackson, Professions and Professionalization, Cambridge Univ. Press, 1970.)

¹⁰ Emil Dirkem, Vaspitanje i sociologija, Zavod za udžbenika i nastavna sredstava, Beograd, 1981., str. 39.

¹¹ Isto, str. 80.

neke profesije u konkretnom društvu i b) profesionalizacije kao procesa "unošenja" profesionalnih znanja i umeća u društvenu svakodnevicu.¹²

Proces profesionalizacije jugoslovenske sociologije je u velikoj meri napredovao u onom delu koji se odnosi na oblikovanje sociološke struke, koji ima razvijenu teoriju o delatnosti kojom se bavi, ima razvijen etički kodeks i dobrim delom ima razvijenu specifičnu profesionalnu podkulturu, ali su još uvek nedovoljno ostvareni stručni autoritet i društvena sankcionisanost kojim se ova profesija prepoznaje u društvu i kojim se onemogućava šarlatanstvo u profesionalnom radu¹³. Dakle, moglo bi se reći da je proces konstituisanja sociološke profesije u našem društvu uveliko odmakao, ali i da je proces "unošenja" socioloških saznanja u našu društvenu svakodnevicu nedovoljan i spor. Konstituisanje jugoslovenske sociologije se odvijalo uporedo sa oslobađanjem sociologije njom samom.

Međutim, "unošenje" racionalno-iskustvenih saznanja o društvu u svakodnevicu dominiraju, kako bi Dirkem rekao, literarne¹⁴ (pa i mitske) predstave, a ne naučna saznanja o društvu. Taj problem postaje ozbiljan za jedno društvo kada te predstave pokušavaju da se predstave kao gotova i završena saznanja o društvu. Problem nije toliko u tome što te predstave o društvu postoje, već što se one nastoje razviti i ponuditi kao zamena za racionalno-iskustvena sociološka saznanja. To je svojevrsna redukcija saznanja u datom društvu.

Dok se, na jednoj strani, širi s c i j e n t i z a m , kao neopravdana vera u moć naučnog saznanja uopšte, dotle se - na drugoj strani - prenebregava realna mogućnost razvijanja i korišćenja socioloških (naučnih) saznanja. Takav ambivalentan odnos prema sociološkom znanju posebno je prisutan u ideologiji onih profesija koje su direktno "utkane" u postojeću tehničku ("razmrvljenu") poddelu rada i koje su povezane na direktan način za rad kojim se društvo bori sa oskudicom ili sa prirodnom stihijom. To su one profesije čija se delatnost iscrpljuje u poznavanju i korišćenju sredstava za ostvarenje ciljeva, koje su (a) postavili "drugi" (u organizaciono-ekonomskim i tehničko-tehnološkim delatnostima) ili su (b) ti ciljevi dati "po sebi" (u bio-medicinskim i nekim drugim delatnostima koje su više u vezi sa fizikalnim uslovima). U okviru tih profesija formirao se specifičan način shvatanja sveta, koji je manje podstaknut stvaralačkim promišljanjem svoje uloge u njemu, a više je to shvatanje uobličeno u profesionalnoj ideologiji koja se zasniva na grupnim (profesionalnim) interesima i moći koju neka profesija zadobija: u odgovarajućem sistemu tehničke

¹² Ronal Pavalko, *Sociology of occupations and Professions*, Peacock Publishers, Itaca, Illionois, 1971.

¹³ Navedene osobine profesionalne delatnosti moraju biti sadržane u svakoj profesiji, bar u osnovnim crtama. (videti: Ernest Greenwood, *Attributes of Profession*, u knjizi *Nosov&From, Man, Work and Society*, N.Y., Basic Books, 1962., pp. 207-218).

¹⁴ Pojmom "literarne" tradicije ovde se podrazumevaju ona shvatanja, predstave o društvu i pojedinim društveno-istorijskim pojavama koje se zasnivaju isključivo na (literarnom) opisu i doživljaju tako oposredovane stvarnosti. Osnov takvog "saznanja" o društvu "blagoljublje" i "epska raspevanost".

podele rada (kao npr. inženjerska profesija) ili u harizmatičkom oreolu tradicije (kao npr. lekarska profesija). Zaštita profesionalnih interesa i moći postaje glavna "podkulturalna" osobenost stručnjaštva koja teži da se očuva ili ojača (i) posredstvom obrazovanja za struku. "Unošenje" socioloških saznanja, koja su po svojoj suštini kritička i humanistička, u sferi obrazovanja za struku remeti ideologizovanu predstavu o moći stručnjaštva, pa se - tamo gde stručnjaštvo ima dominantan uticaj - nastoji ograničiti ili sasvim potisnuti. U skoro tri i po decenije borbe sociologa i sociološke profesije sa birokratskom elitom u našem društvu i njenim shvatanjima naučne istine o društvu ostvaren je podnošljiv stepen epistemološke izgrađenosti sociologije i njene relativne nezavisnosti od predstava koje društvo o sebi ima (ideologije), ali će trebati uložiti dodatan napor da se prevaziđu prepreke na putu okretanja istini o društvu koje dolaze od strane stručnjaštva. Odnos između nastave sociologije i obrazovanja za struku se neće promeniti na bolje (1) ni ako se sociologija podržava od strane "režima", (2) ni ako se ona odbacuje u ime "čistote" profesionalnog obrazovanja, (3) već ako se racionalno sagleda društvena potreba za razvojem naučnog saznanja o sebi, kao i iz potrebe stručnjaka da sagledaju mesto svoje delatnosti u društvenom i kulturnom razvoju i da se ona uredi na racionalan način, da se nadgleda i osmišljava.

Stručnjaštvo i sociologija

S obzirom da je (savremena) ljudska delatnost sve više društveno uslovljena (iako se ne mogu zanemariti uticaju prirodnih okolnosti), sa nizom nepoznanica kakav može biti njen ishod, saznanja sociologije (i posebnih socioloških disciplina) su prva pretpostavka sticanja (samo)svesti o nama samima, društvu u kome živimo i civilizacijskim procesima na "ovoj jedinoj zemlji".¹⁵

Rad, posebno savremeni, nije moguć bez izvesnih praktično-tehničkih saznanja. Što su oblici rada složeniji i diferenciraniji, ta saznanja su sve složenija ali sve parcijalnija, a celina delovanja sve tajanstvenija za čoveka koji se "našo" u središtu društvene i tehničke podele rada. Težački rad seljaka ("idiotizam seoskog života"), pod naletom tehnike i nauke, zamenjen je manje-više podnošljivijim industrijskim radom, ali taj rad vezuje čoveka za mašinu i njoj ga potčinjava ("idiotizam fabričkog života"). Takav rad se odvija isključivo posredstvom posebnog osposobljavanja čitavih skupina ljudi, čiji način života zavisi od relativno trajne vezanosti za određeno zanimanje (profesiju). Profesionalno obavljanje određene delatnosti dovelo je do uvećanja društveno-ekonomskog obilja, ali i do manje ili više izraženog duhovnog siromaštva čoveka.

Od razvijenosti određenih profesija i profesionalnih znanja, kao i od mogućnosti da se ta znanja "unose" u društvenu svakodnevicu, zavisi kolika su i kakvog su kvaliteta mogućnosti ljudskog uplitanja u prirodno-istorijski proces. Kada je o sociološkoj profesiji reč, ona se još uvek u jugoslovenskom društvu nalazi u fazi društvenog prihvatanja, zbog otpora onih društvenih grupacija, institucija i pojedinaca koji na društvo gledaju kao na iracionalnu ljudsku tvorevinu u kojoj strasti i volja imaju odlučujuću ulogu a oni sami istupaju kao "vešti kormilari" ljudskog ponašanja i delovanja. Stvar se u suštini ne menja ni kada se kao "vešti kormilari" društva javljaju

¹⁵ Navedeno prema Rudi Supeku (Ova jedina Zemlja, Zagreb, 1972)

naučnici i tehničari. U tom slučaju se čini zaokret samo utoliko što se smatra da se racionalnim tehničkim postupcima može obuzdati (ili odstraniti!?) "iracionalno" (a pod tim se najčešće misli na "ljudski činilac") iz društvenog delovanja, posebno iz onih aspekata društvene delatnosti koje su uveliko oposredovane naukom i tehnikom.¹⁶

Stručnjaci, na većini naših univerziteta, nisu u mogućnosti da stiču neophodna celovita saznanja koja se odnose na problem njihovog (budućeg) profesionalnog rada - na njegovu društvenu suštinu i čovekove mogućnosti da deluje svesno na prirodu i društvo u cilju proizvodnje sredstava za život i samog društvenog života. U (do)sadašnjem obrazovnom procesu ta saznanja su stizala do stručnjaka kao znanja o tehnici, o tehnologiji, o organizaciji rada, ili ređe kao znanja o radu. Takav parcijalan pristup profesionalnom radu ne daje mogućnost stručnjacima da shvate celovitu društvenu (sociološku) suštinu profesionalnog rada, koja se ispoljava u različitim istorijskim oblicima i izaziva različite posledice po čoveka, kulturu i društvo.¹⁷ Iz toga slede dve nepovoljne posledice za (profesionalno) obrazovanje stručnjaka: prva je saznajne, a druga praktične prirode.

U saznojnom pogledu stručnjaci ostaju uskraćeni, jer se ograničavaju na proučavanja profesionalnog rada iz ugla prirodno-naučnih i tehnno-ekonomskih mogućnosti čoveka da razmenjuje materiju sa prirodom i između sebe. Posredni i neposredni društveni uslovi, u kojima je ta razmena materije moguća, ostaju van okvira takvog pristupa radu. Ti uslovi su determinisani osobenostima društvenog života čoveka, ne samo u toku proizvodnje materijalnih i duhovnih dobara već i u toku samoproizvodnje njegovog vlastitog života. A to je središnje područje proučavanje sociologije.

U praktičnom pogledu zanemarivanje saznanja sociologije u obrazovanju za struku dovodi do (a) otežanog uključivanja stručnjaka u društveni život i (b) do njihovog parcijalnog sagledavanja profesionalno-radnih procesa i, najčešće, do nekreativnog odnosa prema radnim obavezama. U prvom slučaju, stručnjaci se susreću sa čitavim nizom društvenih i kulturnih situacija koje su znatno složenije od prostog, tradicionalnog shvatanja da se njihova (profesionalna) uloga isključivo sastoji u primeni stečenih znanja o stvarnim kulturnim procesima, društvenim odnosima uopšte, i posebno odnosima u profesionalnom radu, - počev od "socijalne klime", preko izvora moći i uticaja, do klasno-slojnih i profesionalnih protivrečnosti kao i

¹⁶ Međutim, "ljudski činilac" je osnovni činilac rada i društvenog delovanja uopšte i nije ga moguće, a niti potrebno, sa humanističkog stanovišta, odstraniti ni redukovati isključivo na racionalnu komponentu. U tom pogledu Rajner Hofman ističe da racionalna, tzv. naučna organizacija rada ne može biti toliko "naučna" da odstrani udeo aktera, čoveka - stvaraoaca. (Videti: R.N. Hoffman, Die Verwissenschaftlichung der Produktion und das Wissen der Arbeiter, u knjizi G. Böhme, M. von Engelhardt (Hrsg.), Entfremdete Wissenschaft, Shurkamp, Frankfurt a. M. 1979.; str. 229-256).

¹⁷ Nisu iste posledice po čoveka i društvo kada u određenom istorijskom periodu prevladava "ciljno racionalno" i "vrednosno racionalno" delanje (ili, pak, "tradicionalno" i "afektivno" delanje) - kako je to smatrao Maks Veber. O tome Agneš Heler kaže da "ne zavisi samo od našeg stava prema delovanju i prema cilju, prema vrednosti, to koje vrednosti usmeravaju neko delovanje, nego da to zavisi i od svojstva samog delovanja, samog cilj". (Videti: A. Heler, Filozofija levog radikalizma, Mladost, Beograd, 1985., str. 110).

vrednosnih opredeljenja, shvatanja i navika - stručnjacima preostaje da se sami "snalaze". Kao krajnosti takvog individualnog "snalaženja" stručnjaka u društvu i u radnim kolektivima nastaju specifične društvene pojave: (1) udaljavanje stručnjaka od profesije i nekritičko "uklapanje" u ustaljene tokove društvenog života (otuđivanje i rutinizacija), i/ili (2) orijentacija na upravljanje ljudima u društvu i u procesu rada - (birokratizacija i tehnokratizacija). U takvim uslovima, stručnjaci se isključivo orijentišu na primenu onih znanja koja su stvorila drugi, a sami se ne trude da ih usavršavaju ili da razviju nova. U tom slučaju oni postaju oruđe ustaljene neautonomne prakse, ili tehnokratsko-birokratske politike.

Saznanja sociologije i njenih disciplina koje su u vezi sa obrazovanjem za struku omogućavaju da se prevaziđu navedeni nedostaci takvog obrazovanja; naravno pod pretpostvkom da ona postanu sastavni deo njihovog programa stručnog obrazovanja. Ta saznanja ne mogu biti neki opšteobrazovni dodatak *već sastavni deo obrazovanja za struku*. U tom pogledu sociologija (i odgovarajuće njene discipline) moraju da ispunje najmanje tri osnovne funkcije (zadatka)¹⁸

- 1) saznavnu,
- 2) profesionalno-praktičnu, i
- 3) humanističko-emancipatorsku.

U saznavnom pogledu, sociologija proširuje naučne vidike obrazovanja za struku. Sociološko shvatanje profesionalnog rada je znatno šire od praktično tehničkog delanja u cilju što veće efikasnosti. Iako se ovaj aspekt borbe čoveka sa oskudicom ne može zanemariti, sociologija pre svega istražuje, proučava i objašnjava uže i šire društvene i kulturne uslove i unutrašnje protivrečnosti društva koje omogućavaju ili koje kočje čovekovo uspešno delanje. S jedne strane, sociologija se oslanja na filozofsko-antropološka saznanja o čoveku kao biću prakse, koje svoju društvenost stiče i ispoljava u radu i posredstvom rada. Pitanje suštine rada, društvene podele rada, otuđenja i društveno-kulturnih mogućnosti razotuđenja čoveka osnovna su saznavno-teorijska polazišta na kojima sociologija zasniva svoju naučnu osnovu.

Dakle, sociologija kao opšta, teorijsko-empirijska i osnovna (fundamentalna) nauka o društvu je - bar kod svojih najboljih predstavnika - očuvala tu filozofsku osnovu i, istovremeno, obogatila naučno saznanje racionalno-logičkim i iskustvenim sadržajima, bez kojih bi čovekova društvena delatnost bila "slepa s očima i gluva s ušima".

Pristup profesionalnom radu (i šire, praxis-u) daje sociologiji neophodan uslov za ostvarenje njene treće, humanističko-emancipatorske funkcije u obrazovanju za struku. Pomoću te funkcije, sociologija otkriva smisao radno-profesionalne delatnosti stručnjaka, osposobljavajući ih za kritičko propitivanje užih i širih društvenih i kulturnih odnosa u kojima se odvija proces rada i čovekovog bitisanja. Humanističko-emancipatorska funkcija se oslanja na prethodne dve. Veza sa saznavnom funkcijom ne dozvoljava da se društvo sagledava na izrazito empiristički, parcijalan i neistoričan način, a veza sa profesionalno-praktičnom funkcijom ne dozvoljava da se emancipacija (osobođenje čoveka od nužnosti rada) shvati jednostavno kao želja, već kao realno moguća društvena perspektiva.

¹⁸ Božo Milošević, Sociologija rada, Kultura, Beograd, 1991., str. 6.

Zaključak

Iz prethodnog izlaganja bi se moglo eksplicitnije zaključiti sledeće: Prvo, uloga nastave sociologije u obrazovanju za struku deli "sudbinu" opšte deprofesionalizacije u kulturi našeg društva, koja se posebno zapaža u domenu naučnih saznanja o društvu.¹⁹

U skoro tri i po decenije posleratnog razvoja sociologije smer opšte deprofesionalizacije je ponekad poprimao oblik antiintelektualizma. Kad je o sociološkoj profesiji reč, uglavnom se radilo o sukobu između nastojanja te profesije da zadobije monopol na (stručnu) ekspertizu, s jedne, i nastojanja političke oligarhije da očuva monopol na vlastite ideološke predstave o društvu, s druge strane.²⁰

Iz sukoba sociološka profesija je, ipak, izašla ojačana, što se može identifikovati preko: (1) zapaženog uključivanja jugoslovenskih sociologija u međunarodnu zajednicu, (2) jačanja profesionalne solidarnosti sociologa i (3) delimičnoj socijalizaciji sociološke profesije, koja se ogleda u prisutnosti socioloških ideja u ravni globalnog društva.²¹

Drugo, nastava sociologije u obrazovanju za struku (ponovo) se suočava sa preprekama koje proizilaze iz samog karaktera stručnjaštva. Otpor stručnjaštva "uvođenju" nastave sociologije ili njenom održavanju u obrazovanju za struku nastaje iz najmanje dva razloga:

- a) iz nepoznavanja mogućeg doprinosa sociologije obrazovanju za struku, usled postojanja "saznajnih praznina" u ranijem obrazovanju onih koji imaju dominantan uticaj na donošenje nastavnih planova i programa;
- b) zbog negativnog učinka ideološkog "naturanja", od strane "režima", nastave marksizma i socijalističkog samoupravljanja u obrazovanju za struku i poistovećivanja te nastave sa nastavom sociologije.

U osnovi i jednog i drugog razloga za otpor stručnjaštva nastavi sociologije nalazi se očuvanje iluzija u društvu o moći odgovarajuće profesije koje se šire u formi profesionalne ideologije. Profesionalna ideologija se razvija, naročito u tehničko-tehnološkim i bio-medicinskim zanimanjima, tokom obrazovanja za struku. Ta ideologija je samo izraz nejednake distribucije moći u društvu koja počiva na tehničkoj podeli rada. Ona je gotovo isključivi činilac podkulture stručnjaštva²²

Poznavanje zakonitosti strukture i razvoja društva je pretpostavka svakog uspešnog profesionalnog del(ov)anja, ali i manje ili više (samo)svesnog odnosa čoveka prema društveno-istorijskim i kulturnim zbivanjima. U tom pogledu, sociologija može da ispuni tri osnovne funkcije u obrazovanju za struku: saznajnu, profesionalno-praktičnu i humanističko-emancipatorsku funkciju.

¹⁹ Josip Županov i Željka Šporer, Profesija sociolog, u zborniku *Suvremeno društvo i sociologija*, Globus, Zagreb, 1986., str. 56.

²⁰ Isto, str. 57.

²¹ Isto, str. 54-59.

²² U tom smislu mogli bi smo navesti isticanje (kulturnog) "imidža" inženjera koji se zasniva na osećaju "da je velika stvar biti inženjer" (S.Becker and J.Carper, *The Elements of Identification with an Occupation*, *American Sociological Review*, 21, No 3. June, 1956.).